

Технології впровадження диференційованого підходу у початковій освіті незалежної України

Процеси диференціації є необхідною умовою розвитку шкільної освіти. Сучасна гуманістична парадигма освіти серед завдань, які стоять перед закладами освіти, визначає пріоритетом становлення особистості, задоволення її освітніх потреб. Одним з ефективних засобів орієнтації освіти на задоволення освітніх потреб учнів є її диференціація.

За період незалежності України освітня теорія і практика нагромадила значний арсенал засобів упровадження диференційованого підходу в навчально-виховний процес закладів освіти. У дослідженнях учених та вчителів-практиків доведено, що диференційований підхід є важливою умовою підвищення якості навчання, а також обґрунтовано шляхи його реалізації.

Проблемі диференціації навчання молодших школярів, завжди приділялась особлива увага, адже саме у початковій школі яскраво простежуються відмінності учнів. О. Савченко у праці «Дидактика початкової школи» зазначає, що «в учнів початкових класів, особливо в першокласників, яскраво помітні відмінності в рівнях готовності до навчання. Вони не зникають і надалі, хоча їх характер змінюється. Ці відмінності виявляються в загальному розвитку учнів, темпі читання, письма, рівнях мислення, фізичної витривалості, працездатності тощо. Щоб досягти гарантованого засвоєння курсу початкової школи всіма учнями без їх психічного і фізичного перевантаження, треба максимально враховувати індивідуальні відмінності дітей на всіх рівнях організації навчального процесу» [1, с. 22-23].

Саме диференціація навчання, як відомо є ефективним засобом здійснення індивідуального підходу до організації навчальної діяльності. Для використання диференційованого підходу в навчальному процесі вчитель повинен знати кожного свого учня, цікавитись ним, як особистістю, організувати роботу на уроці так, щоб кожному учневі були створені сприятливі умови для виховання й навчання, залежно від його розумових здібностей, фізичного здоров'я та рівня розвитку.

Отже надзвичайно важливими є питання організації диференційованого навчання, зокрема визначення способів диференціювання завдань, їх постановки, контролю, керівництва класом в умовах диференційованого навчання тощо.

Сьогодні у початковій ланці загальноосвітньої школи вчителями-практиками широко розробляються та використовуються авторські педагогічні технології диференційованого навчання. Серед таких технологій варто виділити технологію диференційованого навчання молодших школярів Світлани Панасівни Логачевської, вчителя початкових класів Балахівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Петрівського району Кіровоградської області, вчителя-методиста, заслуженого вчителя України, кандидата педагогічних наук. Вона є автором низки наукових праць, присвячених проблемі диференціації в початковій школі, серед яких: «Диференціація у звичайному класі» (1998 р.), «Вчимося розв'язувати задачі» (2002 р.), «Мій помічник з математики» (2004 р.), «Методика диференційованого навчання. 150 фрагментів уроків мови і математики в 1-4 класах з елементами диференціації» (2005 р.) та інші [2].

Головне завдання диференційованого навчання, на думку С. Логачевської, полягає в тому, щоб визначити для кожного школяра найпродуктивніший вид роботи на уроці і вдома. Педагог вважає, що диференціація не виключає індивідуальної роботи з дітьми, а навпаки, ґрунтується на ній; завдання диференційованого навчання не можна зводити лише до того, щоб пристосувати навчання до дитячих індивідуальних особливостей, а більш активно впливати на їх формування, забезпечувати максимальний розвиток позитивних рис, нахилів і здібностей. Зміст диференціації навчального процесу полягає у визначенні дидактичних шляхів ліквідації прогалів у знаннях, використанні різноваріантних завдань, коригуванні діяльності [6, с. 14].

Диференційована форма організації навчальної діяльності в початкових класах дозволяє таку організацію роботи на уроці, коли одному або групі учнів пропонуються в певній системі

популярні завдання різної складності й цим самим створюються сприятливі умови для розвитку кожної особистості. Технологія диференційованого навчання молодших школярів С. Логачевської передбачає умовний поділ дітей на змінні за складом групи відповідно до рівня розвитку їх навчально-пізнавальної активності, рівня знань, сформованості операцій мислення. Ключовими елементами її технології є: прийом багаторазового пояснення нового матеріалу; вибір учнями завдань для самостійної роботи на основі самооцінки своїх можливостей; завершення уроку виконанням спільної роботи [3; 4].

У процесі застосування диференційованих завдань С. Логачевська забезпечує для різних груп дітей класу перехід від колективних форм роботи до частково самостійних і повністю самостійних у межах уроку і системи уроків. Тому, незалежно від своїх здібностей, учні беруть участь у виконанні дедалі складніших завдань. Постійно залучаючи дітей до виконання завдань за вибором, педагог створює об'єктивні можливості для стимулювання позитивних мотивів навчання. І поступово навіть слабкий учень відчуває своє зростання, оскільки учитель завжди помічає успіхи кожного і підтримує їх, використовуючи всілякі допоміжні засоби.

Способи використання диференційованих завдань у навчально-виховному процесі для учнів різних груп педагог класифікувала за етапами уроку в залежності від дидактичної мети уроку, від змісту, об'єму, запасу і якості знань учнів. Так, на етапі актуалізації опорних знань використовується підготовка до вивчення нового матеріалу і робота дворівневих груп, що дозволяє систематично повторити вивчений матеріал, готує учнів до усвідомлення нового матеріалу. На етапі вивчення нового матеріалу використовуються такі способи: багаторазове пояснення, яке допомагає кожній дитині включитись у навчальний процес, ефективно засвоювати новий матеріал; поєднання фронтальної, парної та індивідуальної роботи, що дозволяє застосувати в процесі вивчення нового матеріалу колективну роботу, роботу в парах та індивідуальну роботу; вироблення правильного свідомого виразного читання, що дає змогу значно вдосконалити навички читання школярів. На етапі закріплення вивченого матеріалу застосовуються такі способи: зменшення міри допомоги слабшим і ускладнення завдань сильнішим учням, що сприяє переходу сильних учнів до творчих завдань, а слабшим учням – навчитися працювати самостійно; варіативна робота над задачами, яка дає змогу навчити кожному дитині самостійно розв'язувати задачі; додаткові завдання до основного, які допомагають кожній дитині відшукати самостійний шлях вирішення проблеми на різних етапах розвитку; вільний вибір варіантів, який дає можливість кожній дитині самостійно вибрати завдання різної складності; складання учнями плану, який допомагає виділити головну думку, переказати прочитане за планом [5].

С. Логачевська наголошує, що успіх організації диференційованого навчання обумовлений дотриманням певних дидактичних умов: глибоке знання вчителем вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвиток у кожного учня мислительних операцій, формування інтересу до навчання, старанності і вміння самостійно вчитися, постійне здійснення взаємозворотного зв'язку з метою виявлення прогалин у засвоєнні програмового матеріалу, створення умов для об'єктивного вибору варіантів, дотримання «естафети» завдань на кожному етапі, коли сильніші учні готують слабших до самостійного виконання аналогічних видів завдань для сильніших і зменшення міри допомоги для слабших [6, с. 13].

Отже, сьогодні важливість та дієвість упровадження диференційованого підходу в початковій школі не викликає сумнівів. З'явилося багато послідовників С. Логачевської, вчителів, які зацікавилися технологією диференційованого навчання в початковій школі та мають власні напрацювання з цієї проблеми і рекомендації щодо її вдосконалення. Так, О. Святченко, вчитель-методист початкових класів Костянтинівської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів Смілянського району Черкаської області зазначає: «Я творчо опрацювала досвід роботи С.П. Логачевської і виробила свої підходи до диференціації навчання, пристосовуючись до умов свого класу. Наприклад, розробила свої картки з рідної мови і математики по диференціації з різних тем, не перевіряю всі роботи з виконаними завданнями, а покладаюсь на чесність дітей. Готуючись до уроків, продумую, де, на якому етапі можна застосувати диференціацію навчання. Провідну роль віддаю методу самостійної роботи учнів на уроці» [7].

О. Святченко відзначила, що впровадження диференційованого підходу у початковій освіті дає помітні результати. На уроках з використанням диференціації матеріал засвоюється глибоко і надовго. Вона вважає, що цей метод уже довів свою життєздатність, і багато вчителів, працюючи за ним, переконались в його перевагах [7].

Вчитель початкових класів ЗОШ № 16 м. Житомира О. Косякевич за результатами впровадження технології диференційованого навчання С. Логачевської виробила власні підходи до диференціації домашніх завдань. Вона пропонує диференціювати їх також за рівнем складності і самостійності. Обсяг диференційованих домашніх завдань такий, що їх перевірка вчителем займає не більше 5 хвилин. Якщо учням пропонуються спільні домашні завдання, то при цьому диференціюється міра допомоги різним групам школярів. Так, учні першої групи, які засвоїли матеріал уроку на високому рівні, самостійно виконують домашнє завдання. Учні другої групи виконують домашнє завдання з різною мірою допомоги (алгоритми, пам'ятки, опорні таблиці тощо). Учні третьої групи, які мають низький рівень навчальних досягнень, виконують завдання за зразком. Поряд з домашніми завданнями, спільними для всіх учнів, готуються також індивідуальні завдання, які дають можливість дітям працювати не тільки відповідно до рівня своєї підготовки, а й відповідно до розвитку своїх індивідуальних здібностей. Для сильних учнів це завдання творчого характеру. Також індивідуальні домашні завдання добираються для того, щоб ліквідувати прогалини, які виникли в знаннях окремих дітей. Для них завдання готуються на спеціальних картках. Найбільш активним учням, які на уроці добре засвоюють навчальний матеріал, пропонується виконати завдання, необхідні для наступного уроку, наприклад, підібрати прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, цікаві повідомлення до теми уроку. Деяким учням, як заохочення, надається право самим визначити домашнє завдання. Завдання на вибір стимулюють роботу кожного учня. Таким чином, під час виконання диференційованих домашніх робіт від нижчого рівня до вищого розширюються і поглиблюються знання учнів, формуються загальнонавчальні уміння і навички, зокрема, вміння працювати самостійно з посібниками. Водночас створюються умови для розвитку творчих здібностей сильніших школярів, а найслабші учні ефективніше засвоюють програмовий матеріал [8, с. 129-130].

Отже, цінність авторських технологій впровадження диференційованого підходу у початковій освіті полягає в тому, що розроблено оригінальну систему форм і прийомів навчальної роботи, способів диференціювання завдань, за допомогою яких ефективно здійснюється диференційований підхід до навчальної діяльності молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
2. Гудовсек О.А. Інноваційна технологія диференційованого навчання Світлани Логачевської / О. А. Гудовсек // Інноватика у вихованні. – 2016. – Вип. 3. – С. 108-114.
3. Логачевська С. П. Дійти до кожного учня / С.П. Логачевська. – К.: Радянська школа, 1990. – 158 с.
4. Логачевська С.П. Диференціація у звичайному класі: Методичний посібник / За ред. Савченко О.Я. – К., 1998. – 288 с.
5. Логачевська С. П. Методика диференційованого навчання. 150 фрагментів уроків мови і математики в 1-4- х класах з елементами диференціації. / С.П. Логачевська. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. – 240 с.
6. Логачевська С.П. Дидактичні основи організації диференційованого навчання молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / С.П. Логачевська. – Кіровоград, 1998. – 22 с.
7. Святченко О. М. Диференціація – умова успішного навчання. Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/14243/
8. Косякевич О.В. Технологія диференційованого навчання молодших школярів / О.В. Косякевич // Вісник Житомирського державного університету: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 44. «Педагогічні науки». – 127-130.